

таша. Он доноси садржајне вијести о владавини краља Милутина (1282—1321), кад су односи између средњовјековне Србије и Византије били многоструки. О времену првих Палеолога говоре и вијести Теодора Метохита, познатог византијског дипломате и хуманисте с краја XIII и током првих деценија XIV вијека. Позната је његова посланица која доноси садржајне вијести о његовом посланству на српском двору и преговорима које је крајем XIII вијека водио ради склапања брака између краља Милутина и византијске принцезе Симониде и ради мира између Србије и Византије. Подробне вијести Теодора Метохита превео је и опширно коментарисао Иван Ђурић. Познато дјело Нићифора Григоре, Ромејска историја, обухвата веома велики временски преод — од 1204. до 1359. године, и мемоарски спис Јована Кантакузина превели су и студиозно коментарисали Сима Ђирковић и Божидар Ферјанчић. Посебно треба издвојити значајне и богате вијести Нићифора Григоре за прву половину XIV вијека. Мемоарски списи Јована Кантакузина описују вријеме од 1320. до 1354. године и представљају по богатству садржине и по обиму једно од најбољих свједочанстава о нашој историји које су оставили византијски писци прије и послједно њега. У спису Јована Кантакузина изузетно је добро обрађен период владе цара Стефана Душана. Нићифор Григора и Јован Канта-

кузин су основни извори за историју владе цара Душана. Њихове се вијести допуњују, понекад и разилазе, и на тај начин добијају се драгоцјени подаци о односима Византијског Царства према средњовјековној Србији тога времена.

Сазнања о збивањима и појавама из друге половине XIII и прве половине XIV вијека допуњена су подацима из византијских реторских списа, писама и поезије, које је превела и веома минциозно коментарисала Нинослава Радошевић. Вијести византијских писаца су допуњене или су нашле потврду код ових облика византијске књижевности (реторски списи, писма и поезија). Као што је у предговору наглашено, превод и коментар реторских списа, писма и поезије био је изузетно тежак посао с обзиром на „бесједничку фразеологију испуњену митолошким и теолошким реминисценцијама“, гдје је требало уочити податке о конкретним историјским збивањима.

Значај Шесте књиге Византијских извора за историју народа Југославије јесте у томе што она доноси вијести о једном бурном и по догађајима и појавама веома богатом времену у средњовјековној Србији. Њихове вијести су поуздане, посебно вијести савременика догађаја, а било је понекад и међу њима и непосредних учесника у појединим догађајима.

Марица Маловић-Ђукић

ЈЕВТО М. МИЛОВИЋ, ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ,

Грађа 1830—1851, Књига 4 (1845—1847)

Титоград, 1986

Сарадњом Историјског института СР Црне Горе, НИО „Универзитетске ријечи“ и Архива Црне Горе појавила се књига дра Јевта М. Миловића „Петар II Петровић-Његош, Грађа 1830—1851, Књига 4

(1845—1847)“. Књига је штампана као посебно издање под уредништвом Јована Р. Војовића, рецензенти су академик Чедо Вуковић и др Милош Милошевић. Са изласком из штампе Књиге 4 (1845—1847) Ис-

торијски институт СР Црне Горе започео је објављивање грађе у оквиру збирке извора Петра II Петровића-Његоша (1830—1851) хронолошки сређене у пет књига (I: 1830—1835; II: 1836—1839; III: 1840—1844; IV: 1845—1847 и V: 1848—1851). На припремању треће збирке докумената Писма митрополита Петра I Петровића (1784—1830) и грађе из епохе Петра II Петровића-Његоша (1830—1851) радиће академик др Јевто М. Миловић.

Врстан зналац неколико европских језика и признати научни радник, академик др Јевто М. Миловић је не само један од најбољих познавалаца политичких, друштвених и културних прилика у Црној Гори прве половине 19. вијека него и веома добар тумач Његошевог поимања човјека и свијета-универзума. Систематски истражујући и исписујући, скоро пола столећа, документа о Петру II Петровићу-Његошу која се чувају или налазе разбацана по домаћим и страним архивима, музејима, библиотекама и дневним листовима, др Јевто М. Миловић је и један од најбољих познавалаца Његошевог књижевног стваралаштва и његовог рада на пољу просвјете и културе у Црној Гори у првој половини 19. вијека.

Стрпљивошћу научног радника и максималном ангажованошћу у трагању за документима везаним за период Његошеве владавине, књижевне и културне дјелатности у Црној Гори, др Јевто М. Миловић низом докумената објављених у Књизи 4 (1845—1847) употпуњује слику прошлости Црне Горе из прве половине 19. вијека, објављујући на једном мјесту веома разноврсно, како по садржини тако и по тематици и значајну по аутентичности, богату грађу за период 1845—1847.

Трагајући за документима о Његошу по многим домаћим и страним архивима, Миловић је сакупио мноштво података из преписке Петра II Петровића која ће, већ припремљена, бити објављена у посебним књигама, а чије ће излагање обрадовати не само научну јавност

него и заинтересовану читалачку публику.

Настављајући са повременим објављивањем појединих збирки докумената из историје Црне Горе од 17 вијека па до прве половине 20. вијека, Историјски институт СР Црне Горе, сходно својим скромним финансијским могућностима, ради на припремању тематских збирки извора: 1) Црногорско-руски односи 1711—1718 (зборник докумената) у заједници са Институтом Славјановеденија и балканистике Академије наука СССР, 2) Уједињење Црне Горе и Боке Которске 1813—1814 (зборник докумената), 3) збирке докумената Писма митрополита Петра I Петровића (1784—1830), збирке извора Петар II Петровић-Његош у пет књига (I 1830—1835; II 1836—1839; III 1840—1844, IV 1845—1847; V 1848—1851), затим збирка докумената Паштровске исправе, књига II.

Преданим радом признатих научних радника Историјског института и његових спољних сарадника, перманентним ангажовањем неколико врских познавалаца историје Црне Горе прве половине 19. вијека, пружена је могућност како уже стручној и широкој научној јавности тако и читалачкој публици да се обавијесте и упознају не само са већ од раније познатим документима него и са новом и непознатом грађом, па се сада први пут на једном мјесту наша сва та грађа која већим дијелом заокружује цјелину о прошлости Црне Горе у периоду Петра II Петровића-Његоша. Било је крајње вријеме да се сакупе, припреме и објаве документи који су се налазили разбацани по домаћим и страним архивима. Сакупљен је и објављен (или је у припреми) низ прворазредних докумената, поред познатих и дијелом објављених, из којих се могу црпсти значајни подаци о политичким, економским и културним приликама у Црној Гори у првој половини 19. вијека, као и низ података који употпуњују ранија сазнања о политичкој, културној и књижевној дјелатности Петра II Петровића-Његоша и на тај начин

се допуњује, дио по дио, богати мозаик из прошлости Црне Горе.

О чему говоре документи из времена Његошева (1830—1851) који ће бити објављени, а налазе се у припреми за следеће четири књиге, и документи објављени у Књизи 4 (1845—1847)? Споменућемо само оне који нам се чине карактеристичним: документи говоре о унутрашњим приликама у Црној Гори последице смрти митрополита Петра I Петровића, о реформама у Црној Гори, о завођењу и сакупљању пореза у Црној Гори; затим су ту и документи који говоре о сукобима са Турцима, о разграничењу Црне Горе и Аустрије, о Његошевом уговору с Али-пашом Ризванбеговићем, о Његошевим путовањима итд. итд. Дакле, запажа се да се ради о низу докумената разноврсних по садржају, тематици и значају за поједина питања спољне и унутрашње политике Црне Горе у првој половини 19. вијека. На многа раније покренута питања, па и дате одговоре, сада већ објављени документи, чини се, дају много потпуније одговоре, и намећу низ нових питања која траже одговоре.

Аустријске власти су преко својих повјерљивих лица редовно обавјештаване о свим активностима Црногораца и црногорских поданика, о раду црногорских званичних органа, а упоредо са тим будно су пратиле цјелокупну активност на политичком плану и на ширењу просвјете и културе у Црној Гори. Представници Губерналног предсједништва у Котору, Задру и Дубровнику, будно пратећи шта се дешава у Црној Гори и на њеним границама, у својим редовним извјештајима детаљно обавјештавају своје претпостављене у Бечу. Проблематика која је заступљена у документима Књиге 4 (1845—1847) веома је разноврсна. Највећи дио грађе из овога периода сачињавају писма Габријела Ивачића и Едуарда Грија из Котора. У тим извјештајима има много података о трговачким везама с Аустријом, о пазору у Котору, исељавању Црногораца у Цариград, преговорима и уговорима са Србијом или Турском,

о стању на граници према Црној Гори итд. Мада се не придржава тематског ређања докумената, аутор хронолошким редом (дан, мјесец и година) даје знатан број докумената који пружају низ података не само историчарима него и онима који изучавају правну и економску историју, етнологију, геологију итд. Такође се да запазити да аутор располаже бројним документима која је годинама сакупљао, да је зналачки и у кратким цртама дао сиже превода писама, и да је то само дио грађе којом располаже.

Архивска грађа из збирке извора „Петар II Петровић-Његош“, која је у припреми за објављивање добро ће доћи и послужиће не само историчарима већ и осталим научним радницима за проучавање прошлости Црне Горе, а исписи из аустријских новина *Allgemeine Zeitung* и *Wiener Zeitung* и италијанских листова *Gazzetta di Zara* и *Osservatore dalmato*, који се односе на Црну Гору и Његоша у времену 1830—1852, обогатиће наша сазнања о интересовању европске јавности, посебно Аустрије, за прилике и догађаје у Црној Гори.

Грађа објављена у Књизи 4 (1845—1847) и документи који су у припреми знатно ће допринијети да научни радници из више углова и свестраније сагледају вријеме, прилике, догађаје, као и свеукупне друштвене односе у Црној Гори у првој половини 19. вијека.

Књига 4 (1845—1847) садржи 722 странице са Уводним напоменама, које је написао др Јован Р. Бојовић, и Предговором аутора. На 543 странице дата је разноврсна грађа из периода 1845—1847, укупно 487 писама. На 144 странице дати су факсимили докумената и фотографије, што представља посебан прилог књизи. Регистар географских имена и именски регистар допуњују научну вриједност књиге. Графичка и техничка опрема књиге сасвим је у складу са њеном сврхом и значајем.

Момчило Д. Пејовић